

Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji, Zagreb, Hrvatska;
Institut društvenih znanosti *Ivo Pilar*, Zagreb, Hrvatska

DOI 10.5937/kultura1651279K

UDK 351.762(497.5)

343.56(497.5)

originalan naučni rad

PРАВНА РЕГУЛАЦИЈА КОЦКАЊА КАО ЗАБАВЕ (У КАВАНАМА И КРЉМАМА НА ТЛУ ХРВАТСКЕ) - ПОВИЈЕСНИ ХОД

Sažetak: *Autori u ovome članku traže odgovor na pitanje je li kockanje (kao jedan od oblika društvene zabave u ugostiteljskim objektima pa time i u krčmama) bilo tijekom povijesti pod kontrolom nadležne vlasti: mjesne, gradske, pokrajinske ili državne. U traganju za pravom (vjerodostojnom) slikom o pravnome (zakonskom) reguliranju kockanja u ugostiteljskim objektima, barem kad je riječ o Republici Hrvatskoj, autori u prvome dijelu daju kratki povijesni pregled nastanka, trajanja i održavanja kockarskih igara (uopće u Europi te posebno na području Republike Hrvatske) da bi u drugome dijelu naznačili najvažnije pravne odredbe kojima se tijekom povijesti zakonski reguliralo kockanje u ugostiteljskim objektima, a time i u kavanama i krčmama.*

Ključne riječi: *kockanje, kocka, igre na sreću, kavane, krčme, pravni propisi, Republika Hrvatska*

Uvodno

Kockanje (kocka) bilo je i ostalo jedna od najraširenijih vrsta zabave koju su još od najstarijih vremena vlasnici svratišta, prenoćišta i ugostiteljskih objekata (svejedno na njihovu vrstu)

omogućivali (nudili) svojim posjetiteljima (gostima). Uz to, kockanje je, a što potvrđuju povijesni dokumenti, veoma često bilo – ali i sve do danas ostalo – zakonski regulirano¹. To znači da se zakonskim odredbama željelo točno odrediti u kojim je privatnim i javnim ugostiteljskim objektima ono bilo dopušteno pa čak i u kojemu dijelu dana se moglo kockati.

Sâm pojam *kockanje* (*kocka*) imao je tijekom povijesti različita značenja. Danas se pod tim pojmom razumijeva ugovor kojim se dvije stranke ili više njih obvezuju da će jedna drugoj isplatiti u novcu ili u novčanoj vrijednosti predati neke druge materijalne vrijednosti, s tim da se u trenutku zaključenja međusobnog ugovora ne zna tko će od te dvije osobe biti vjerovnik, a tko dužnik, niti se pak zna opseg obveze, odnosno opseg dobitka (za jednoga) odnosno gubitka (za drugoga), jer sve zapravo ovisi o sreći ili neizvjesnim okolnostima.²

Kockanje – kratki povijesni pregled

Kockanje predstavlja jedan od najstarijih oblika čovjekove zabave, o čemu svjedoče mnogi povijesni dokumenti. Ono je za oko tisuću godina starije od pojave prvoga novca.³ Međutim, iako spada u područje (neproduktivne) ljudske djelatnosti, kockanje se održalo sve do danas, što znači da je, unatoč podozrivome, a veoma često i represivnom odnošenju društvene zajednice prema njemu, imalo i još uvijek ima za čovjeka pojedinca – i za zajednicu u kojoj on živi – jedno dublje, složenije i trajnije značenje od trenutnoga hira, magične privlačnosti novca ili prolazne kockarske strasti.

Kockanje, kocka, kockarske igre kao i igre na sreću rasprostranjeni su danas po svim kontinentima i bili su i jesu prisutni u svim kulturama svijeta. U njima sudjeluju pripadnici različitih rasa, nacija, konfesija, svjetonazora, različitog spola i dobi, različitog obrazovnog, socijalnog, ekonomskog i profesionalnog statusa.⁴

Gledano povijesno, prve podatke o nekoj kockarskoj igri nalazimo u drevnoj kineskoj kulturi za što kao dokaz mogu poslužiti očuvana pravila igre *vei-čei* iz 2300. godine prije Krista.

1 Kozjak, B. (2016) *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*, Zagreb: TIM press.

2 Pezo, V. (ur.). (2006) *Pravni leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 591.

3 Haitzmann, E. (1990) *Internationale Marketinstrategie für Spielbanken*. Dissertation. Linz: Universität für Sozial- und Wirtschaftswissenschaften, p. 194.

4 Komar, Z. (1991) Motivacijski aspekti igranja na sreću, u: Bahtijarević, Š. i dr. *Osnovna obilježja igrača i vrste igara na sreću*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, str. 139.

Također, i stari Egipćani su poznavali kockanje. U doba Staroga Carstva u Egiptu je postojalo niz kockarskih igara, od pučkih – zabavnih do svećeničkih ili faraonskih.⁵ Iako je brahmanska tradicija suzbijala igre na sreću, njima su se u Indiji strastveno odavali u svim klasama društva. O tome svjedoče ponajprije epovi u kojima se nalaze opisi običaja u pogledu igre i pravila po kojima se odvijala. Navodi se da su žene imale posebnu ulogu.⁶ One se nisu kockale, ali su igraču, ako bi umjesto njega bacale kocku ili mu pjevale igračku pjesmu, donosile sreću.⁷

U staroj Grčkoj kockanje nije bilo osobito razvijeno i tijekom većega dijela trajanja starogrčke civilizacije ono je bilo zabranjeno, barem na javnim mjestima. Otuda potječe i u kasnijem zakonodavstvu poznata distinkcija na javno (koje se samo po sebi zabranjuje) i na privatno kockanje (koje se samo po sebi ne zabranjuje, ako nije povezano s prijevarom i ako je ulog samo pri natjecanjima u vještinama ili u igrama, ali ne i pri kockanju). Da je za stare Grke kockanje bio veliki problem, svjedoči starogrčka literatura koja se bavila problemom kockanja, izvrgavajući ga kritici kao moralno zlo kod drugih, posebice istočnih i barbarskih naroda.⁸

Rimljani su kockarsku strast naslijedili od Etruščana. U doba Carstva kockanje⁹ je bilo dozvoljeno samo u vrijeme Saturnalija kada su i inače mnogi zakonski propisi bili privremeno stavljeni izvan snage. Međutim, kockanje je bilo zabranjeno robovima i strancima, maloljetnicima i osobama koje nisu imale građanska prava. No, usprkos svim zabranama, ono je u starome Rimu bilo široko rasprostranjeno, a kazne za one koji nisu bili spremni poštovati zakon bile su mnogo češće izuzetak nego pravilo. Vjerojatno i zbog toga što je kockanje bilo omiljena zabava rimskih careva, kao npr. Augusta, Domicijana, Hegioglaba, Kaligule, Klaudija, Nerona. Također, i mnogi drugi carevi patili su od pravih kockarskih strasti pa je i razdoblje njihova vladanja obilježeno općim kockarskim euforijama.

5 Janjić, D. (1988) *Kocka i kriminalitet*, Beograd: Institut za unapređenje robnog prometa, str. 20.

6 Takav način sudjelovanja žena u kockanju (u igri) u vezi je s vjerovanjem da su žene i odrasle djevojke bliže boginji kojoj je igra posvećena i u čiju bi se čast prije početka kockanja pjevala igračka pjesma. Sanskrtska književnost u svojim ritualnim tekstovima i epskim pričama daje oslonac za predodžbu o tome kako je izgledala ceremonija u vezi s kockanjem.

7 Gyzički, J. i Gorny, A. (1973) *Čovjek i hazard*, Zagreb: Prosvjeta, str. 66.

8 Janjić, D. nav. djelo, str. 21.

9 Latinski pojam *alea* (kocka) i *aleator* (kockar) imali su pežorativni prizvuk, a zakoni u doba carstva nisu predviđali mogućnost naplate kockarskog duga, koji se smatrao nečasnim i protupravno stečenim. Čak su i gubitnici u kockanju mogli, u skladu sa zakonom, povratiti svoj gubitak, a *pater familias* nije imao obvezu isplate kockarskog duga za članove svoje obitelji.

Međutim, u kasnijem razdoblju, posebno nakon donošenja *Zakona o kockanju (Lex Talaria)* zakonodavni tretman kockanja i osoba koje se njime bave donekle se izmijenio pa je velik dio igara na sreću zabranjen, a kazna za kršenje zakona bila je novčana.¹⁰

Kockanje je u *srednjemu vijeku* bilo jedna od najomiljenijih pučkih razonoda u Europi, a ni plemići ga nisu prezirali. Osim izrazito kockarskih igara, njegovalo se igre na pločama koje su počivale na kombinaciji i pomaku kamenova i figura, što znači da su vjerojatno bile slične današnjoj igri dame.¹¹ Iako je kršćanstvo općenito imalo negativan stav prema kockanju (igre na sreću i hazardne igre doživljavane su kao nasljeđe poganskih vremena), taj stav se vremenom mijenjao i 'otupljivao'. Na to su utjecale kako društvene, ekonomske, političke tako i crkvene okolnosti: gospodarski procvat gradova (13. stoljeće), osnivanje sveučilišta, ponovno otkrivanje antičkih autora, uvođenje koncepta čistilišta, osnutak prosjačkih redova (13. stoljeće), pretvorba običajnog prava u statute (13. – 14. stoljeće), pojava kuge koja je uzdrmala ustoličena moralna načela (14. stoljeće) te nastanak buržuskog društva (13. – 15. stoljeće).¹²

U kasnijem razdoblju, u vremenu od 17. do 19. stoljeća, poseban pečat kockanju u Europi dalo je kockanje na francuskome dvoru u doba vladavine Louisa XIV. i XV. Povećanje broja kabarea uvelike je pridonijelo širenju kockanja u cijelome društvu. Iako je kockanje bilo postalo općom praksom i izišlo izvan kontrole vlasti, ono je ipak krajem 18. stoljeća osuđeno kao „javna pošast“.

Kad je riječ o hrvatskim krajevima u tome razdoblju¹³, u statutu gradova istočnoga Jadrana – čiji se vremenski raspon važnja proteže od kraja 13. stoljeća (Korčula, Dubrovnik i Šibenik), početka 14. stoljeća (Skradin, Split i Trogir), kraja 14. stoljeća (Kotor i Senj) te do početka 15. stoljeća (Dvigrad) i 16. stoljeća (Rijeka) – spominje se tek nekoliko vrsta igara od kojih mnoge nisu bile hazardne, nego je bilo i onih koje su bile dozvoljene. Najstariji dokument u kojem se spominje igra na sreću u Hrvatskoj datira od 4. veljače 1272. godine, pisan je na latinskome jeziku, a govori o hazardnim igrama i drugim igrama s kartama.

10 Janjić, D. nav. djelo, str. 21.

11 Gyzicki, J. и Gorny, A. nav. djelo, str. 77.

12 Fabijanec, S. F. Ludus zardorum: Moralni i zakonski okviri kockanja na Jadrani u srednjem vijeku, u: *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, ur. Miljan, S. (2009), Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 48.

13 Kozjak, B. (2016) *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*, Zagreb: TIM press.

Navodi ga povjesničar Miho Barada u svome djelu *Trogirski spomenici*.¹⁴

Također, kockarske igre (među njima najpoznatija *ludus ad tabulam*) bile su prisutne i u srednjovjekovnome Gradecu (Zagrebu). Iako su te igre bile zabranjene i za njih izricane visoke kazne (čak progon iz grada), ipak su im neki njegovi stanovnici bili jako predani.¹⁵ Međutim, za razliku od kockarskih igara, takmičenja u gađanju strijelom i mačevanju bila su dopuštena.

U srednjovjekovnome Dubrovniku u krčme se nije zalazilo samo radi pića, nego i radi ugodnih razgovora, plesa, slušanja glazbe (frulaša), ali i mogućnosti da se zaigra i neka igra s kockama ili kartama. Naime, u Dubrovniku u to vrijeme takve igre nisu bile zabranjene i vrlo se lako mogu naći slučajevi gdje je svađa ili tuča izbila upravo zbog toga što se igrači nisu mogli dogovoriti oko rezultata.¹⁶

Također i u srednjovjekovnome Splitu, hazardne igre bile su jedna od omiljenih zabava. Već u doba Marka Marulića kockanje je bilo uzelo maha. No, svećenicima i klericima bilo je zabranjeno javno igranje bilo kakvih igara. Biskupskom naredbom iz 1535. svećenicima je bilo zabranjeno da se javno među sobom ili sa svjetovnjacima kockaju, kartaju, igraju šah, loptaju i da igraju druge nepoštene igre. Unatoč tome, u Splitu su u 17. i 18. stoljeću bile omiljene hazardne igre, a u 18. stoljeću kartanje. Kartalo se posvuda, ne samo u svratištima nego čak u dućanima i lje-karnama. I šibenski biskupi zabranjivali su bilo kakvu igru radi dobitka. Igre, a posebice kartanje, napadalo se ponajprije zbog materijalnih gubitaka, a zatim i zbog izgubljenoga vremena.

Hazardne igre igralo se često i u kavanama koje su bile sastajališta za sklapanje raznih poslova i vođenje laganih, dokonih razgovora. Prve podatke o gostionici u Splitu donose putopisci Spon i Wheler. Iako ne spominju lokalitet na kojem se ona nalazila, smatra se da je bila u prizemlju zadnje kuće na jugozapadnoj strani Peristila, da se u njoj pripremala raznovrsna hrana po umjerenim cijenama i zasigurno igrale hazardne igre.

U starim zagrebačkim kavanama i krčmama kockarske igre imale su veoma važno mjesto u društvenom životu ondašnjih stanovnika grada Zagreba, pa se tako u *Obrtnome redu* iz 1859.

14 Barada, M. (1948) *Trogirski spomenici. Dio I. Zapisnici pisarne općine Trogirske*, svezak I, od 21. X. 1263. do 22. V. 1273, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 304.

15 Karbić, M. (2006) *Svakodnevnica u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije*, *Kolo*, Zagreb: Matica hrvatska, str. 186-187.

16 Ravančić, G. (2001) *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, str. 82.

godine navode ugostiteljski objekti u kojima su igre dopuštene, dok se nekoliko desetljeća kasnije te prilike mijenjaju pa se tako u *Redarstvenome redu* iz 1882. više ne govori o dopuštenim, nego i o zabranjenim igrama, a što se posebno odnosilo na „sve hazard-igre, ali i svaku igru pri kojoj dobitak ili gubitak ne zavisi od vještine igračah nego od pukog slučaja, ili samo od sreće”,¹⁷ što znači da su u popis zabranjenih igara ušli kuglanje (ako je bilo s dobitcima) zatim igre s kartama, kockama itd.

Međutim, ni tzv. *dozvoljene igre* nisu uvijek bile dozvoljene. Bile su zabranjene nedjeljom i blagdanom „prije dva sata popodne (s obzirom na običaj koji se do sada uvriježio)”, odnosno jutrom koje je bilo posvećeno vjerskim obredima. Istu zabranu nalazimo u naredbi o nedjeljama i blagdanima još od 3. svibnja 1858., no u zabrani se navodi da se one mogu igrati u kavani i krčmi tek poslije 16 sati. Dvije godine kasnije (1860), donesena je uredba da se „u kavotočju ne smije postaviti biljar”, a bilo je „zabranjeno kartanje kao također i svaka ina igra”. Međutim, kavane nisu više mogle biti bez biljara, koji je tada čak postao obvezan.¹⁸ Ipak, u Statutu zagrebačkih krčmara, kavanara, gostioničara i svratištara iz 1887. godine bilo je određeno da je u kavanama biljar¹⁹ obvezan, u gostionicama i krčmama igre su bile dopuštene, a u kavotočjima i rakijašnicama strogo zabranjene²⁰.

Svakako je zanimljivo spomenuti kako se je priređivanje igara na sreću na području Austro-Ugarske Monarhije²¹, a time i na tlu Hrvatske i Slavonije, nastavilo i za vrijeme Prvoga svjetskog rata, iako, za pretpostaviti je, u znatno manjem obimu.

Raspadom Austro-Ugarske Monarhije i osnivanjem Kraljevine SHS sve se mijenja, pa i način organiziranja kockarskih i igara na sreću, Poslove priređivanja igara na sreću u Kraljevini SHS

17 Sabotič, I. (2007) *Stare zagrebačke kavane i krčme, s kraja 19. i početka 20. stoljeća*, Zagreb: AGM i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, str. 56.

18 Sabotič, I. nav. djelo, str. 57.

19 Među vezama između ugostiteljskih objekata i igara posebno je zanimljiva veza između kavane i biljara. Taj je lokal doista jedinstven u svojoj vrsti jer je jedini koji je definiran u funkciji igre. Biljar tu nije samo dopušten, već i obvezatan. Bez njega kavana gubi na otmjenosti i posebnosti, ali nadalje gubi svoja prava. U očima vlasti i kavana i biljar zauzimaju posebno mjesto. No, kako stavovi ovisе o kulturi u kojoj se rađaju, institucionaliziranje biljara u kavani otkriva vrijednosti svoga vremena.

20 Nema nikakve dvojbe o važnosti igre (kockanja). S jedne strane, ona omogućava hijerarhizaciju ugostiteljskih objekata, s druge, pak, određuje strukturu pojedinog tipa društvenosti time što dopušta ili isključuje ludičko druženje u određenim tipovima lokala.

21 Kad je riječ o kockanju u casinima i na automatima potrebno je reći da je u Hrvatskoj prvi casino otvoren 1884. godine u Opatiji, u vili Amalija, u vrijeme kada su se casina otvarala i u drugim europskim državama. Vrijeme je to kada se kockanje pojavljuje kao globalni fenomen.

preuzima Državna klasna lutrija sa sjedištem u Beogradu i nakon dvogodišnjih priprema, s radom započinje 31.12.1921. U cjelokupnom razdoblju između dva svjetska rata kontinuirano se priređuje Državna klasna lutrija. No, osim te lutrijske igre organizira se i čitav niz drugih.

Unatoč ratu i ratnim opasnostima, međusobno zaraćene europske zemlje, a time i zemlje u Jugoistočnoj Europi, tijekom Drugoga svjetskog rata (1941-1945) priređivale su igre na sreću, a ostvarena dobit bila je namijenjena za ratne potrebe.

Odmah nakon oslobođenja 1945., nova vlast započinje s organizacijom rada Jugoslavenske lutrije, i prvo izvlačenje srećaka bilo je u listopadu 1945. U 1960-im godinama Hrvatska je prva zemlja u komunističkome bloku koja je legalizirala kockanje, otvaranjem *Casina Rosalia* u Opatiji 1963. godine. Prema tadašnjim zakonima kockanje nije bilo dozvoljeno u ugostiteljskim objektima. Međutim, *Zakonom o igrama na sreću i zabavnim igrama* iz 1983. otvara se prostor i mogućnost za priređivanje svih vrsta igara na sreću uobičajenih i u drugim europskim zemljama. U Hrvatskoj su se u tome vremenu mogle priređivati sljedeće vrste igara: (1) loto, sve vrste lutrija, sportska prognoza, klađenja na sportskim natjecanjima, tombola i druge igre u kojima se sudionicima pored razonode pruža mogućnost stjecanja dobitka u novcu, stvarima, ili pravima na uslugu te (2) igre na automatima koji isplaćuju dobitak u novcu, žetonima, stvarima ili pravima na uslugu. Također, tim zakonom je u Hrvatskoj prvi put bilo dozvoljeno otvaranje igračnica (casina) za jugoslavenske državljane te priređivanje igara na sreću na automatima izvan prostorija igračnica (casina) zatvorenoga tipa. Pravo priređivanja svih igara na sreću u Hrvatskoj dobila je isključivo *Lutrija Hrvatske*. Međutim, igre na sreću mogle su priređivati i društvene organizacije u socijalno-humanitarnoj djelatnosti, djelatnosti fizičke i tehničke kulture (tombola, klađenja na sportskim natjecanjima i najviše jednom godišnje ekspres lutrija) te tvrtke u oblasti ugostiteljstva i turizma i tvrtke čija je osnovna djelatnost priređivanje igara na sreću u igračnicama (casinima).

Stjecanjem državne suverenosti i neovisnosti 1991. godine, samostalnost stječe i *Lutrija Hrvatske* koja ubrzo (1993. godine) mijenja naziv u *Hrvatska Lutrija* i od tada ona ima monopol na priređivanje lutrijskih igra.

Završno se može reći da je kockarsko tržište u Hrvatskoj doživjelo pozitivan rast u proteklim godinama. Mnoga casina na morskoj obali, čak i ona sagrađena u socijalističkoj Jugoslaviji, još uvijek su otvorena. Uz to, većina prostora za igranje (automat-klubovi) u Hrvatskoj nudi samo video lutrijske

terminale, automate i elektroničke rulete²². Sportsko klađenje u Hrvatskoj je veoma popularna aktivnost što pokazuje i veliki broj uplatnih mjesta za igrače. Internetsko sportsko klađenje također dobiva sve više na popularnosti među domaćim stanovništvom.

Pravno reguliranje kockanja (igara na sreću) na područjima današnje republike Hrvatske – nekoć i sada

Kockanje, kocka, igre na sreću podlijegali su, kako je već rečeno, od svojih početaka određenim društvenim normama i, u najvećem broju slučajeva, nisu spadali u područje slobodnih, bezbrižnih i za društvenu zajednicu bezopasnih zabava.²³ U svim do sada poznatim ljudskim društvima kockanje je bilo pod nadzorom vladajućih društvenih, religijskih, političkih, vojnih i inih skupina. Pa tako i danas kada su se promijenili oblici kockanja odnosno načini priređivanja igara na sreću.

Kockanje i klađenje u Rimskome pravu

Iako se Rimsko pravo izričito protivilo kockanju, ono je ipak podržavalo one kockarske igre koje zahtijevaju vještinu i muškost (kao što su bacanje koplja, trčanje, skakanje, hrvanje i borba), a ne one u kojima je o pobjedi odlučivala sreća ili slučajnost.²⁴ I sami takmičari i gledatelji smjeli su se kladiti na ishode ovih igara; dobitak je bio utuživ; ali prema Justinijanovom zakonu, bogataši nisu smjeli uložiti više od jednog *soldiusa* na ishod natjecanja, a ostali samo u skladu s njihovim raspoloživim sredstvima. Sve što bi se izgubilo iznad tog ograničenja moglo se vratiti, ako je isplaćeno, a ako je samo obećano, onda nije bilo utuživo. Svi ostali oblici klađenja, bez obzira na to je li se ono odvijalo za kockarskim stolom ili se odnosilo na ishod nekoga budućeg neizvjesnog događaja, nisu se smatrali ništa boljim od običnoga kockanja (*alea*). Pobjednik u takvome klađenju nije mogao tužiti za svoj dobitak, a gubitnik je mogao vratiti od pobjednika i njegovih nasljednika sve što je izgubio; štoviše, ako gubitnik nije poduzeo ništa da povрати izgubljeno, to su mogli učiniti njegovi nasljednici, njegov otac ili (za roba) njegov gospodar, ili su Crkva ili Država mogli to vratiti za javno dobro, ili

22 Svi prostori za igranje su trenutno u vlasništvu ruske kompanije *Ritzio International* i smješteni su u 10 gradova uključujući i glavni grad Zagreb. Navedena tvrtka je 2012. godine upravljala u Hrvatskoj s oko 1.200 automata raspoređenih 34 automat-kluba.

23 Kozjak, B. (2016) *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*, Zagreb: TIM press.

24 Gane, P. C. (1906) *The Roman-Dutch Law in Relation to Gambling and Wagering*, *South African Law Journal*, (23), p. 21-33.

ako nitko od njih to ne učini, onda bilo tko iz javnosti u trajanju od pedeset godina.

Oni koji su dozvoljavali kockanje u svojoj kući nisu mogli podnositi tužbu u slučaju krađe, zatim u slučaju ako su ih pretukli ili uvrijedili igrači ili ostali građani. Ostalim igračima također je bilo uskraćeno pravo na tužbu protiv vlasnika kuće. Sama kuća u kojoj se kockalo bila bi zaplijenjena. Osoba, pak, koja bi drugoga navela da kocka, ili koja je zadržala igrača koji ga je pobijedio za stolom protiv njegove volje, mogla je biti novčano kažnjena ili poslana u rudnik ili u okove. Onaj tko je potaknuo sina ili roba na kockanje, mogao je biti tužen. Sporedni ugovori, kao npr. jamstvo ili garancija za kockarski dug također nisu bili pravno valjani, tako da je npr. jamčevina mogla biti vraćena, čak i bez isplate izgubljenog novca za koji je dana. Čak i u onim državama u kojima se civilno pravo najdosljednije poštovalo, žestina njegovih odredaba u odnosu na klađenje i kockanje vremenom je jenjavala, iako su i klađenje i kockanje, posebno ako su se odvijali u javnim prostorima, i nadalje bili izvrgnuti moralnoj osudi.

Igre koje su u cijelosti ovisile o vještini i osobnoj sposobnosti pojedinca ili neke skupine, i koje su dizajnirane tako da izoštavaju intelekt i jačaju tjelesnu moć (*virtutis et ingenii excitandi, vel acuendi causa*), one rimskim pravom nisu bile zabranjene; u tu skupinu idu i igre prinčeva²⁵ među kojima npr. viteški turniri, borbe u ringu i šah.²⁶ Također, i oklade su bile pravno dozvoljene, ali samo pod uvjetom da svaka strana snosi jednak rizik te da je subjektna materija oklade časna i da je kao takva dozvoljena u zajednici,²⁷ iz čega proizlazi da je postojala određena sumnja u legalnost klađenja, kao što je isto tako postojala sumnja u odnosu na legalnost kockanja. Međutim, prevladalo je opće mišljenje o prevelikoj strogosti rimskog prava tako da je kockanje tolerirano do određene granice, barem među bogatim i časnim ljudima koji su kockali samo za gotov novac. Potrebno je, međutim reći da su rimski sudovi u pojedinim slučajevima nesumnjivo znali za određene ugovore-oklade. No, vrijedilo je jedno opće pravilo da su oklade pravno nevažeće, uz iznimku onih oklada koje ni na koji način nisu bile nemoralne ili protivne zakonu.

25 Kad je riječ o šahu, mnogi ga nisu odobravali, smatrajući da igranje šaha troši vrijeme i napor koji se može bolje uložiti u postizanje nekoga važnijeg cilja. Zanimljivo je primijetiti kako je Louis IX., francuski kralj, potpuno zabranio šah, iako se danas šahovska igra smatra zadnjom stvari koja bi mogla negativno utjecati na moral zajednice; Gane, P. C. (1906) *The Roman-Dutch Law in Relation to Gambling and Wagering*, *South African Law Journal*, (23), p. 21).

26 Gane, nav. djelo, str. 23.

27 Isto.

*Kockanje u statutima hrvatskih
srednjovjekovnih gradova*²⁸

Zabave i proslave bile su utkane u svakodnevnicu srednjovjekovnoga čovjeka. Riječ je ponajprije o višednevnim priredbama u vrijeme božićnih blagdana ili poklada uoči korizme, zatim o svečanim priredbama u povodu zasebnih gradskih blagdana u čast gradskih svetaca zaštitnika ili u povodu obilježavanja nekih povijesnih događaja ili pak obiteljskih svečanosti. Ne treba stoga čuditi da se, kao što je već ranije rečeno, u statutima nekih istočnojadranskih gradova spominju različite vrste igara od kojih su neke bile i dozvoljene, posebno one koje nisu bile hazardne. Tako su, primjerice, u Dalmaciji svetkovine imale od 60 do 70 neradnih dana u godini (u koje pripadaju sve nedjelje) te je stanovništvo općenito bilo naklonjeno slavlju i razonodi.²⁹

No, upravo među tim raznim vidovima igranja, posebno mjesto zauzimaju igre na sreću jer su, za razliku od ostalih razonoda, podlijegale zakonskim odredbama te su bile predmet moralnih razmatranja i osuda. Posebno stoga što su mnoge od njih igrane u mjestima (i u objektima) u koje su pristup imali mnogi 'igara željni' ljudi. Spominje se oko deset vrsta igara. Ovdje ćemo navesti njih pet koje se najčešće spominju.

1. *Alea*: općenit latinski termin koji može označiti kocku, igru s kockama, igru na sreću i još rizik ili sreću. Kocka je izrađena od različitih materijala: kost, drvo, glina za opće pučanstvo te od bjelokosti, zlata, srebra, kamena ili stakla za bogatije slojeve.

2. *Basseta*: kartaška igra.³⁰

3. *Ronfa* (ili još *criche*): kartaška igra s trima istovrijednim figurama zvanim *cricca*, poput tri kralja, tri dame ili tri dečka.³¹

4. *Spatellas*. Kartaška igra.³²

28 Ovdje je analizirano pitanje kockanja u petnaest statuta srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj.

29 Fabijanec, S. F. *Ludus zardorum: Moralni i zakonski okviri kockanja na Jadranu u srednjem vijeku*, u: *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, ur. Miljan, S. (2009), Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, str. 21.

30 Herkov, Z. (1948) *Statut grada Rijeke iz godine 1530*, Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, str. 298-299.

31 Herkov, Z. nav. djelo, str. 298-299.

32 Strohal, I. (1915) *Statut i reformacije grada Trogira*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 65.

5. *Tassilos* (ili *taxillos*, *ludus de dadi*): igra s kockama općenito.³³

6. *Zare* (*de tre dadi*) označava igru s tri kocke u kojoj je *zara* najniži bod u kocki i označava asa.³⁴

Od navedenih igara *basseta* i *ronfa* bile su dopuštene, *spatellas* se tolerirala u određenim prilikama, a *zare de tre dadi* bila je izričito označena kao zabranjena. No, to je tek dio postojećih igara, jer statuti s hrvatskog prostora češće koriste opće termine *taxillos* ili *ludus zardorum*.

Iz pojedinih statuta gradova hrvatskoga priobalja može se doznati u kojem se gradu i gdje moglo naići na zakonito ili nedopušteno okupljanje igrača. U Trogiru se tako igralo na svim trgovima u gradu.³⁵ U Rijeci je igranje bilo svugdje zabranjeno, a posebna se kazna plaćala ukoliko su nekome igrači bili u kući.³⁶ U Korčuli je bilo dozvoljeno igrati za novac „na komunalnome trgu”, odnosno „kod dvaju gradskih vrata” i to javno, a ne skro- vito, pod prijetnjom kazne od 12 groša za svakog prekršitelja, od čega je polovica imala pripasti Komuni, a druga prijavitelju. Ako, pak, prekršitelj ne bi imao odakle platiti³⁷, bio bi javno na konju išiban na trgu.³⁸

U Senju je bilo moguće igrati na sreću samo kod glavnoga trga ili još kod „Krčme kneginje”, a igračima je bilo dozvoljeno isključivo piti malvaziju ili senjsko vino. U protivnome, plaćala se kazna od 6 libara, a plaćao ju je i vlasnik kuće u kojoj se igralo.³⁹ U Dvigradu, pak, spominju se konačista ili krčme te luka na Limu kao mjesta gdje je bilo dozvoljeno kockanje.⁴⁰ U Kotoru je prema odluci iz 1421. godine zabranjeno samo igranje „u špilji” i na tajnim mjestima i to igre u kojima neki gube, a

33 Strohal, I. nav. djelo, str. 65.

34 Grubišić, S. (ur.) (1982) *Knjiga statuta zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik: Muzej grada Šibenika, str. 180-181.

35 Strohal, I. nav. djelo, str. 65.

36 Herkov, Z. nav. djelo, str. 298-299.

37 Važno je ovdje napomenuti da bez vrsnoga poznavatelja latinskog jezika i prevoditelja dr. Antuna Cvitanića, ovaj biser pravne misli i najstariji pravni dokument u Hrvata – *Statut grada i otoka Korčule* – možda još ni danas ne bi bio dostupan čitateljima, barem ne širemu krugu.

38 Cvitanić, A. (priř.) (1995) *Korčulanski statut. Statut grada i otoka Korčule (1214-1265)*, Split: Književni krug Split, str. 201.

39 Margetić, L. i Strčić, P. (1985-1987) *Senjski statut iz 1388. Senjski zbornik*, Sv. 12, Senj: Gradski muzej Senj – Senjsko muzejsko društvo Senj, str. 72.

40 Jelinčić, J. i Lonza, N. (2007) *Statut Dvigradske općine, početak 15. stoljeća*, Pazin – Kanfanar: Državni arhiv u Pazinu, str. 295.

drugi dobivaju, dok je dopušteno igranje s kockama – *alea*, kao i organiziranje „poštenih javnih igara”.⁴¹

Međutim, osim krčme kao najprikladnijeg mjesta za nalaženje igrača, igralo se posvuda. Pitanje prostora može biti povezano s vrstom igre koja se želi igrati. S pojavom kuge, preživjelo pučanstvo teži drugim načinima zabava, tj. više kolektivnim, a ne toliko suparničkim zabavama.

Statuti hrvatskih priobalnih gradova ponekad razlikuju igranje hazardnih igara danju i noću. Ukoliko se kockanje kažnjavalo, noću je u Splitu (u kojem je ono bilo izričito zabranjeno) globa više nego udvostručena.⁴² U Skradinu je također kockanje zabranjeno noću, a globa je iznosila 2 libre.⁴³ U Dubrovniku su igre na sreću bile isto tako vrlo popularne, a vrijeme za kockanje strogo ograničeno, zimi do 22:00, a ljeti do 23:00 sata.⁴⁴

Unatoč poticanju vlasti na igranje danju, u praksi se ipak takav vid zabave odvijao noću. To je vrijeme kada su igrači završili dnevne službene obveze te su se mogli osjećati izvan dometa autoriteta koji bi ih nadzirao. Ukratko, svi su igrali na sreću. U Rijeci se navodi da je propis protiv igranja primijenjen i na muškarce i na žene te da su se trebali osuditi muževi žena koje su morale platiti globu.⁴⁵

No, osim globe, kazne su za pojedine prekršaje vezane uz kockanje u nekim gradovima (kao npr. u Zagrebu) bile mnogo teže. Tako Ivan Tkalčić navodi na koji su način u razdoblju između 1412. i 1448. godine kažnjavali *kesokradice* među kojima je bilo najviše kockara.

*Kesokradice-kockari, kojim se razne tatbibe dokazale, osudjeni su bili na smrt; neke jer su više mjeseci u gradskih uzah pretrpjeli zimu, glad i žedju, a i što se gradjanstvo zauzelo za njih, pomilovao bi sud i pustio ih na slobodu, neka okaju počinjene grieha, s dodatkom, ako ih još jednom uhvate u igri, odsjeći će im desnu ruku; a uhvate li ih u kradji, objesit će ih.*⁴⁶

Odnos prema hazardnim igrama nije se mijenjao, navodi Tkalčić, ni u drugoj polovini 15. stoljeća, točnije u razdoblju od 1450. do 1480. godine.

41 Fabijanec, S. F. nav. djelo, str. 38.

42 Cvitanić, nav. djelo, str. 673-675.

43 Birin, A. nav. djelo, str. 223.

44 Bogišić, B. i Jireček, K. J. (1990) *Statut grada Dubrovnika 1272*, Dubrovnik: Historijski arhiv Dubrovnik, str. 178.

45 Herkov, Z. nav. djelo, str. 298-299)

46 Tkalčić, I. (1900) *Povjestni spomenici slobodnoga kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonske*, sv.6. (Knjige sudbenih poziva i presuda, god. 1412-1448), str. XXV.

Zločinom su se držale zabranjene ili hazardne igre, pa ako je dobilac dokazao na sudu, da je dobio srećom, a ne prievarom, sud bi obično odredio da od dobivene svote pripadnu dvie trećine dobiocu, a jedna sudcu i juratom. Ako se radi takve presude prizvalo na stare sudce, oni bi ju često promienili, naročito, ako bi se cielu subotnu noć, do nedjelje u jutro igralo na kocke protiv straha božjega i občinske zabrane, pa bi odredili, da se sva dobivena svota uzme u korist občine, a ako krivca jošte jednom uhvate u zabranjenoj igri, da se kazni po zakonu.⁴⁷

Naposljedku, unatoč prijetnjama suspendiranjem, brojne opomene i opetovane zabrane pokazuju da su i pojedini članovi svećenstva bili 'zalučeni igrom'. Ukratko, brojni su igrački postupci naslijeđeni od rimskog svijeta te su teolozi bili suočeni s različitim oblicima neizvjesnosti, sudbine i sreće. Zbog te raznovrsnosti tijekom vremena i ovisno o razmatranjima pojedinih teologa, pristup problemu hazardnih igara primit će opravdavajući ili osuđujući oblik. Bilo kako bilo, niti sa stajališta civilnog prava, niti sa stajališta teologije, ne postoji jedinstveni stav oko načina pravnog opravdavanja kockanja, osim što se svi slažu da je za moralnu osudu.

U suštini, dok su drugi vidovi zabave često bili raspodijeljeni prema klasnoj i društvenoj pripadnosti čime bi ojačavali razlikovnu koheziju pojedinih entiteta (aristokracija – seosko pučanstvo, vitezovi – građani, i dr.), hazardne igre prodiru u sve društvene, strukovne i klasne slojeve – dakako, svaki je od tih pojedinaca igrao u svome „svijetu”.

Kockanje u pravnim propisima na tlu Hrvatske od 15. do 18. stoljeća

Dok su se polovinom 15. stoljeća u zapadnoj Europi počele uvoditi i razvijati igre na sreću, na područjima današnje Republike Hrvatske narod je živio u vrlo nesređenim političkim i društvenim uvjetima. S jedne strane, bio je duboko razjedinjen i opterećen dinastijskim borbama za vlast i teškim ekonomskim uvjetima života, a s druge strane suočen s opasnošću rata zbog nadiranja Osmanlija, a što je predstavljalo prijetnju i velikome Austrijskom Carstvu. Razumljivo je stoga da u takvim okolnostima nije bilo ni osnovnih uvjeta za priređivanje igara na sreću koje su u ostalim dijelovima Austrijskoga Carstva i zapadne Europe postajale sve popularnije. A što ne znači da upravo takvo stanje nije omogućivalo cvjetanje nelegalnih oblika kockanja,

⁴⁷ Tkalčić, I. (1902) *Povjestni spomenici slobodnoga kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonske*, sv. 7. (Knjige sudbenih poziva i presuda, god. 1450-1480), str. XXI.

posebno u ugostiteljskim objektima, ponajprije krčmama, koje su bile mjesta gdje se najlakše moglo naći partnere za kartanje.

Kako su se – makar i prividno – političke prilike sređivale, državne vlasti nastojale su urediti procedure legalnog priređivanja igara na sreću. No, kako se time povećavao i broj devijantnih pojava (krađe, tuče, ranjavanja...), posebno u ugostiteljskim objektima (krčmama), uplitanje državne vlasti u sustav priređivanja igara postaje sve izravnije. Time se željelo ne samo spriječiti organiziranje inozemne lutrije i lota na području Carstva, nego i spriječiti odljev novca u strane države. Bilo je to ujedno i upozorenje na činjenicu da odobrenje za priređivanje igara na sreću u kojima može sudjelovati, uvjetno rečeno, neograničeni broj stanovnika, izdaje i kontrolira isključivo dvorska carska kancelarija. U to vrijeme, nažalost, Hrvatska nije bila priređivač igara, već samo jedno veoma pogodno tržište za prodaju „nade“.

Dolaskom na carski tron cara Josipa II., stvari oko priređivanja igara se mijenjaju. Već 13. ožujka 1813. godine donesen je drugi zakon pod nazivom *Lotto-patent* koji, osim što proširuje kompetencije državnog ureda za igre, detaljnije regulira uvjete priređivanja igara, oblikuje sustav organizacije ždrijebanja dobitaka, proširuje kolektorsku mrežu i uključuje u sustav prodaje prodavaonice duhana i poštanske urede. Time se sustav priređivanja igara počinje organizirati na regionalnome načelu. A kako je teritorij Monarhije bio podijeljen na dva velika područja – austrijsko i ugarsko, unutar svakoga od njih izvršena je regionalna ili pokrajinska podijeljenost: Austrijski dio Monarhije imao je 15 pokrajinskih cjelina, a jedna od njih bila je i Dalmacija koja je 1813. postala sastavnim dijelom Habsburške Monarhije.

Pravni propisi o kockanju u Hrvatskoj u razdoblju do 1867. do 1918. godine

Bilo je svega nekoliko pravnih propisa koji su za igre na sreću u navedenome razdoblju Austro-ugarske monarhije bili od velikog značenja. Najstariji od njih je priručnik Andrije Uhernika pod nazivom *Kućni pravoslovac* ... u kojemu on na kratak i jezgrovit način objašnjava sve ono što je u pravnome smislu za igre na sreću značajno: od definicije igre na sreću, oklade i ždrijeba pa do suštine pogodbe koja se u ime igara na sreću između stranaka čini.⁴⁸ Potom slijedi *Privremeni građanski parbeni postupnik* zatim *Pučki pravnik* odnosno, kako su ga nazivali – *Pravni katekizam* u kojem su bili izvodi iz svih važnijih

48 Uhernik, A. (1867) *Kućni pravoslovac ili kratki izvadak iz najpotrebitijih zakonah i naredbah sa raznovrstnimi primjeri punomoćjah, očitovanjah, molbah, tužbah, ugovorah, oporukah, obveznicah, mjenicah, namirah i svjedočbah*, Zagreb: Brzotiskom Dragutina Bokaua, str. 149.

građansko-pravnih, upravnih zakona i naredbi kao i popis tzv. slijepih (hazardnih) igara koje su u to vrijeme bile zabranjene, a koje su bile organizirane između ostalog i u krčmama i kavanama.

Osim hazardnih i njima sličnih igara, bile su zabranjene i uopće igre, kod kojih dobitak i gubitak ne ovisi toliko od vještine igrača koliko od slučaja⁴⁹ Ako bi se, pak, netko ipak upustio u neku od ovih igara ili neku drugu koja ovisi samo o sreći, očekivala ga je novčana kazna. Prijavitelj igrača koji su u njoj sudjelovali bio je, prema zakonu, bogato nagrađen. Njemu je pripadala trećina iznosa kazne na koju je bio osuđen prekršitelj. Ne čudi stoga činjenica da su mnoge kavane, zatim prigradske, ali i seoske krčme, posebno one koje su nudile i prenoćište, imale i zasebne (tajne) prostorije za kockanje.

Pravni propisi o igrama na sreću u Kraljevini Jugoslaviji

Kao i u mnogim drugim područjima ljudskoga života, tako su se promjenom političkih prilika mijenjale i okolnosti oko organiziranja igara na sreću. Nestankom Austro-Ugarske Monarhije na kraju Prvog svjetskog rata (1918), uredbom Ministarskoga savjeta Kraljevine SHS od 08. 07. 1919. godine osnovana je *Državna klasna lutrija* koja je zapravo nastavila djelatnost istoimene *Državne klasne lutrije* koja je u Srbiji djelovala još od 1890. A kako je i u novim okolnostima priređivanje igara na sreću bilo monopol države i nitko drugi nije mogao priređivati igre, *Zakonom o ustanovljenju Državne klasne lutrije* bilo je utvrđeno da svaka osoba koja prijavi ili uhvati ilegalnoga priređivača dobiva od strane države odgovarajuću naknadu, a za ilegalne priređivače bile su predviđene vrlo oštre novčane kazne. Tako je one, koji bi se ipak odlučili živjeti od kocke, očekivala stroga zatvorska kazna.⁵⁰

Međutim, kockanje se strogo kažnjavalo samo ako se vršilo u vidu zanata ili ako je prilikom kockanja prisutna prevara. Inače su kazne bile novčane. Uz to, kazne su bile predviđene i za one koji su u svojem ili zakupljenom prostoru (kavanama, mehanama i sl.) dopuštali kockanje.

Unatoč državnome monopolu na priređivanje igara na sreću, postojala je mogućnost priređivanja tzv. *privatnih lutrija, tombola i drugih igara na sreću*, radi čega su bila donesena i posebna *pravila o privatnim lutrijama*.

49 Šilović, J. i Frank, S. (ur.) (1929) *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb: Jugoslovenska štampa d.d., str. 343-344.

50 Šilović, J. i Frank, S. (ur.), nav. djelo, str. 130.

*Pravni propisi o igrama na sreću u
Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1941-1945)*

Bez obzira na početak Drugoga svjetskog rata i sve intenzivnije ratne operacije, zaraćene zemlje nastavile su s priređivanjem igara na sreću. Iz više razloga: s jedne strane, u neizvjesnosti što ju je nudio rat pojedincu, igre na sreću nudile su čovjeku bar neku, makar i lažnu nadu da će nešto dobiti, dok je, s druge strane, državama i njezinim vodstvima omogućivala stjecanje velike dobiti koju se moglo usmjeriti – i usmjeravalo se – za ratne potrebe. Nakon službenog proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, 10. travnja 1941. godine i uspostave nove ustaške vlasti na proširenome teritorijalnom području Hrvatske, ukazala se potreba za ozakonjenjem priređivanja igara na sreću. Time se Hrvatska po prvi puta u svojoj dugoj povijesti našla u situaciji da postane priređivač igara na sreću u svojoj zemlji i za svoj interes, a ne da bude samo tržište za igre na sreću inozemnih poduzetnika. Međutim, osim ideje i želje da se navedeni cilj ostvari, svega drugoga je nedostajalo, posebno potrebnoga znanja i iskustva, a što pokazuju i tada doneseni zakonski propisi i lutrijski planovi. No, unatoč svemu tome, doneseni su određeni propisi kojima su stvorene pravne osnove za priređivanje igara na sreću.

Iako je riječ o ne tako davnoj hrvatskoj prošlosti i događajima u njoj, svi dosadašnji pokušaji da se pronade 'kockarska' arhiva iz tog vremena bili su i ostali, bar do sada, neuspješni. Slično je stanje i s podacima o financijskim rezultatima ostvarenim priređivanjem igara tako da se o tome razdoblju hrvatske povijesti – barem kad je riječ o kockanju i priređivanju igara na sreću – ne može ništa konkretnije napisati.

*Pravni propisi o igrama na sreću u
socijalističkoj Jugoslaviji*

Iz dosadašnjega dijela teksta može se zaključiti kako se javno priređivanje igara na sreću veoma brzo prilagođavalo promjenama političkih sustava. Jer, dok je jedan oblik priređivanja igara na sreću nestajao s propalim režimom, u drugome se poput „feniksa iz pepela” rađao novi, i za državnu blagajnu korisniji oblik.

Stoga, kad je riječ o igrama na sreću u socijalističkoj Jugoslaviji, sa sigurnošću se može reći da ono započinje još 1944. godine kada su jedinice Narodnooslobodilačke vojske i Crvene armije 28. 10. 1944. oslobodile Beograd, u kojem je, kako je već rečeno, još 1890. osnovana prva institucija na Balkanu za javno priređivanje igara na sreću, i u kojem je nakon završetka Prvoga svjetskog rata bivša *Srpska klasna lutrija* bila transformirana u *Državnu klasnu lutriju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*,

koja će tijekom vremena mijenjati naziv u *Državnu lutriju FNRJ*, a zatim u *Jugoslavensku lutriju*.

Idejni i programski okvir sadržan je u *Memorandumu o priređivanju igara na sreću* kojim se izvršila reorganizacija *Državne klasne lutrije*, ali i uspostavljao državni monopol nad tom djelatnošću na području buduće države, i time 'novoj' instituciji davao položaj ustanove saveznoga značaja. Međutim, zbog loših rezultata poslovanja – a što je proizlazilo iz prevelike centraliziranosti organizacije igara na sreću – osnivane su republičke odnosno pokrajinske „direkcije *Jugoslavenske lutrije* (npr. *Direkcija za Hrvatsku* i dr.) koje su Zakonom o prestanku rada Jugoslavenske lutrije (*Sl. list SRJ*, br. 35 od 6. 7. 1972) postale radne organizacije, a bivša direkcija u Beogradu *Poslovna zajednica lutrijskih organizacija*.

Posljednji savezni propis u socijalističkoj Jugoslaviji bio je *Dogovor o prestanku važenja Dogovora republika i autonomnih pokrajina o statusu, poslovanju i načinu utvrđivanja te raspodjeli prihoda Jugoslavenske lutrije* (*Sl. list SFRJ*, br. 35 od 26. 06. 1981).

Osnivanje i rad Lutrije Hrvatske

Prvi zakon o igrama na sreću Hrvatska je donijela još 1966. godine. Drugim zakonom donesenim 1973., neposredno nakon preuzimanja saveznih propisa, osnovano je poduzeće 'Lutrija Hrvatske'. Međutim, tek trećim zakonom, *Zakonom o igrama na sreću i zabavnim igrama* (1983), Hrvatska je uspjela – bez obzira na sve njegove nedostatke – na cjelovit način pravno regulirati neka od osnovnih pitanja organiziranja i razvoja ove djelatnosti.⁵¹ Prvi pravni akt na području ove djelatnosti u slobodnoj i suverenoj Hrvatskoj bila je Uredba o igrama na sreću i zabavnim igrama (NN br. 46/91), a potom i Zakon o igrama na sreću i zabavnim igrama (NN br. 61/91).

Pravni propisi o kockanju i klađenju u Republici Hrvatskoj (od 1991. do danas)

Od 25. lipnja 1991. godine, kada je Hrvatski sabor proglasio neovisnost i suverenost Republike Hrvatske, već od toga dana započinje i novo razdoblje i u razvoju zakonodavne regulative na području igara na sreću, kockanja i klađenja u Republici Hrvatskoj. Prvi pravni akt na području ove djelatnosti u slobodnoj i suverenoj Hrvatskoj bila je Uredba o igrama na sreću i

51 Kozjak, B. (2016) *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*, Zagreb: TIM Pres.

zabavnim igrama (NN br. 46/91), a potom i Zakon o igrama na sreću i zabavnim igrama (NN br. 61/91).

Zakonom o priređivanju igara na sreću i nagradnih igara iz 2002. godine (NN br. 83/02) Porezna uprava Ministarstva financija postala je nadležna, između ostalog, i za davanje odobrenja i nadzor priređivanja igara na sreću, zabavnih i nagradnih igara, za prikupljanje i obradu podataka o utvrđenim naplaćenim porezima, za predlaganje promjena porezne politike i poreznih propisa radi unaprjeđenja poreznog sustava i učinkovitijeg prikupljanja poreza.⁵²

Tim Zakonom je uređen i status *Hrvatske Lutrije d.o.o.*, raspodjela prihoda od igara na sreću, uvjeti za dodjelu koncesija za priređivanje igara na sreću, tehnički i ostali uvjeti za priređivanje igara na sreću u casinima, automat klubovima i kladionicama, način plaćanja i visina naknade za priređivanje igara na sreću, obveza izvješćivanja, sustav i uvjeti priređivanja nagradnih igara, inozemne igre na sreću te nadzor nad priređivanjem igara na sreću i nagradnih igara. Odredbama važećega Zakona, igre na sreću razvrstane su u četiri skupine: 1) lutrijske igre, 2) igre u casinima, 3) kladioničke igre i 4) igre na sreću na automatima, a reguliraju se i inozemne igre na sreću te priređivanje nagradnih igara.⁵³

Pristupanjem Europskoj uniji, Hrvatska je morala uskladiti svoje zakonodavstvo i stvoriti potrebne kapacitete za usvajanje i provedbu pravne stečevine EU, pa i u području priređivanja igara na sreću. Tako su u tekst *Zakona o igrama na sreću* iz 2009. godine u cijelosti ugrađene odredbe *Direktive 2005/60/EZ* Europskoga parlamenta i Vijeća Europe od 26. listopada 2005. godine o sprječavanju korištenja financijskog sustava u svrhu pranja novca i financiranja terorizma.

Posljedice trenutnih zakonskih odredaba

No, unatoč tome, završno se može reći da su trenutni hrvatski pravni propisi o kockanju suviše liberalni, da se prečesto mijenjaju i da se slabo provode. Ta ocjena može se argumentirati sljedećim činjenicama⁵⁴:

- U Republici Hrvatskoj moguće je, pod uvjetima utvrđenim zakonom o igrama na sreću i drugim pravnim propisima na temelju zakona, otvoriti neograničen broj kladionica, automat klubova i casina;

52 Isto.

53 Isto.

54 Isto.

- Od 1990. do sada doneseno je pet zakona o igrama na sreću i jedna uredba sa zakonskom snagom. Od spomenutih pet zakona samo je jedan (i to trenutno važeći koji je na snazi od 2009.) donesen zbog toga jer su to zahtijevale vanjske okolnosti (usklađivanje sa zakonodavstvom Europske unije). Sve ostale zakone Hrvatski sabor je donosio samostalno, nitko ih izvana nije nametao. Ne treba posebno obrazlagati činjenicu da su se na taj način – često bez dovoljno stručnih i znanstveno utvrđenih analiza provođenja postojećih zakonskih rješenja – svaki put u Republici Hrvatskoj bitno mijenjali uvjeti priređivanja kockanja ili igara na sreću.
- Iako je osobama mlađim od 18 godina, temeljem Zakona koji je na snazi, ulazak u kladionice, automat klubove, casina i lutrijske lokale zabranjen, rezultati istraživanja kockanja adolescenata u Hrvatskoj pokazuju da je broj problematičnih kockara iz redova mladih gotovo dvostruko veći nego u razvijenim zapadnim zemljama.⁵⁵ I dok se u prostorima Hrvatske Lutrije o ovoj zabrani vodi računa još koliko-toliko, u prostorima ostalih priređivača kockanja vrlo slabo ili nikako. Glavni razlog tome je što priređivači kockanja i klađenja (uz iznimku Hrvatske Lutrije) nisu ni na koji način obvezni provoditi načela, kriterije, principe i standarde koji čine sastavni dio koncepta društveno odgovornog priređivanja igara na sreću.

Zaključak

Kockanje, kocka, odnosno (u novije vrijeme) igre na sreću bili su kao jedan od oblika društvene zabave kako u javnome prostoru (trgovi, sajmišta itd.) tako i u ugostiteljskim objektima (kavanama, krčmama, gostionicama itd.) tijekom povijesti pod kontrolom nadležnih vlasti: mjesnih, seoskih, gradskih, pokrajinskih ili državnih, ali i crkvenih. U traganju za jednom još uvijek potpuno neistraženom pravom (vjerodostojnom) slikom o pravnome (zakonskom) reguliranju kockanja u ugostiteljskim objektima (kavanama, krčmama, gostionicama itd.) – barem kad je riječ o Republici Hrvatskoj – autori su u prvome dijelu ovoga rada u jednome kratkom prikazu naznačili – u povijesnome slijedu – nastanak, trajanje i održavanje kockarskih igara na tlu Hrvatske dok su u drugome dijelu, također u jednome veoma kratkom prikazu, iznijeli najvažnije pravne odredbe kojima se tijekom povijesti zakonski reguliralo kockanje, odnosno priređivanje igara na sreću, s posebnim osvrtom na područje današnje Republike Hrvatske. Autori su ovim radom uspjeli pokazati

55 Dodig, D. i Ricijaš, N. (2011) Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata, *Ljetopis socijalnog rada*, 118(1), str. 103-125

da su kockanje i igre na sreću ne samo jedna od veoma važnih sastavnica društvenog života u svim do sada poznatim društvenim formacijama, nego i djelatnost čije se priređivanje – zbog znatne novčane dobiti koju su njima ostvarivale nadležne državne vlasti – mijenjalo s promjenama političkih sustava i režima. Zapravo, organiziranje igara na sreću na području današnje Republike Hrvatske ovisilo je i od samostalnosti političkih elita da slobodno i bez uplitanja sa strane organiziraju i nadziru tu vrstu djelatnosti koju mnogi shvaćaju kao privlačnu vrstu zabave u slobodno vrijeme. Ali zabave koja ponekad završi u ovisnosti. I zbog toga mnogi u današnje vrijeme kockanje prepoznaju kao bolest, kao patologiju, čije suzbijanje zahtijeva mnogo veći angažman društva.

LITERATURA:

- Barada, M. (1948) *Trogirski spomenici. Dio 1. Zapisnici pisarne općine Trogirske*, svezak I. od 21. X. 1263. do 22. V. 1273, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Birin, A. (prir.) (2002) *Statut grada Skradina*, Zagreb-Skradin: Matica hrvatska Skradin.
- Bogišić, B. i Jireček, K. J. (1990) *Statut grada Dubrovnika 1272*, Dubrovnik: Historijski arhiv Dubrovnik.
- Cvitanić, A. (prir.) (1995) *Korčulanski statut*, Statut grada i otoka Korčule (1214-1265), Split: Književni krug Split.
- Dodig, D. i Ricijaš, N. (2011) Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata, u: *Ljetopis socijalnog rada*, 118(1) str. 103-125.
- Fabijanec, S. F. (2009) Ludus zardorum: Moralni i zakonski okviri kockanja na Jadranu u srednjem vijeku, u: *Na rubu zakona: društveno i pravno neprihvatljiva ponašanja kroz povijest*, Miljan, S. (gl. ur.), Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.
- Gane, P. C. (1906) The Roman-Dutch Law in Relation to Gambling and Wagering, *South African Law Journal*, (23), p. 21-33.
- Grubišić, S. (ur.) (1982) *Knjiga statuta zakona i reformacija grada Šibenika*, Šibenik: Muzej grada Šibenika.
- Gyzicki, J. i Gorny, A. (1973) *Čovjek i hazard*, Zagreb: Prosvjeta.
- Haitzmann, E. (1990) *Internationale Marketinstrategie für Spielbanken*, Dissertation, Linz: Universität für Sozial- und Wirtschaftswissenschaften.
- Herkov, Z. (1948) *Statut grada Rijeke iz godine 1530*, Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Janjić, D. (1988) *Kocka i kriminalitet*, Beograd: Institut za unapređenje robnog prometa.
- Jelinčić, J. i Lonza, N. (2007) *Statut Dvigradske općine, početak 15. Stoljeća*, Pazin – Kanfanar: Državni arhiv u Pazinu.

Karbić, M. (2006) *Svakodnevnica u gradskim naseljima srednjovjekovne Slavonije, Kolo*, Zagreb: Matica hrvatska.

Komar, Z. (1991) Motivacijski aspekti igranja na sreću, u: Bahtijarević, Š. i drugi: *Osnovna obilježja igrača i vrste igara na sreću*, Zagreb: Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu.

Kozjak, B. (2016) *Kockanje. Od dokolice do socijalne patologije*, Zagreb: TIM press.

Margetić, L. i Strčić, P. (1985-1987) *Senjski statut iz 1388*. Senjski zbornik, Sv. 12, Senj: Gradski muzej Senj – Senjsko muzejsko društvo Senj.

Pezo, V. (ur.), (2006) *Pravni leksikon*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Ravančić, G. (2001) *Život u krčmama srednjovjekovnog Dubrovnika*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.

Sabotić, I. (2007) *Stare zagrebačke kavane i krčme, s kraja 19. i početka 20. stoljeća*, Zagreb: AGM i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Strohal, I. (1915) *Statut i reformacije grada Trogira*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Šilović, J. (ur.). (1901) *Kazneni zakon o zločinstvima, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852. sa zakoni i naredbama, koji se na nj odnose i sa rješenjima kr. stola sedmorice i vrhovnog suda u Beču*. Zagreb : Naklada Knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Dausch).

Šilović, J. i Frank, S. (ur.) (1929) *Krivični zakonik za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca*, Zagreb: Jugoslovenska štampa d.d.

Tkalčić, I. (1900) *Povjestni spomenici slobodnoga kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonske*, sv. 6. (Knjige sudbenih poziva i presuda, god. 1412-1448)

Tkalčić, I. (1902) *Povjestni spomenici slobodnoga kraljevskog grada Zagreba prijestolnice Kraljevine Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonske*, sv. 7. (Knjige sudbenih poziva i presuda, god. 1450-1480).

Uhernik, A. (1867) *Kućni pravoslavac ili kratki izvadak iz najpotrebitijih zakonah i naredbah sa raznovrstnim primjeri punomoćjah, očitovanjah, molbah, tužbah, ugovorah, oporukah, obveznicah, mjenicah, namirah i svjedočbah*, Zagreb: Brzotiskom Dragutina Bokaua.

Boris Kozjak and Ivan Markešić
University of Zagreb, Centre for Croatian Studies, Zagreb,
Croatia; Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb, Croatia

LEGAL REGULATION OF GAMBLING AS
ENTERTAINMENT (IN CAFES AND TAVERNS
IN CROATIA) – A HISTORIC WALK

Abstract

Authors of this paper are looking for an answer to the following question: whether gambling (as one of the forms of social entertainment in eating establishments and thus in cafes and taverns as well) was under control of competent authorities throughout history: local, city, district or state authorities. In the first part of the paper, in search of the true (authentic) picture of legal (legislative) regulation of gambling in eating establishments, at least when it comes to the Republic of Croatia, authors provide a brief historic review of the origins, continuation and survival of the chance games (in Europe in general and in the region of Croatia in particular); the second part of the paper is designated to the most important laws and regulations passed for the purpose of regulating gambling in eating establishments, and thus in cafes and taverns.

Key words: *gaming, gambling, games of chance, cafes, taverns, laws and regulations, Republic of Croatia*